

Тема 2: Основні етапи еволюції психологічного знання.

- 1. Загальна характеристика етапів розвитку психологічної науки.**
- 2. Особливості міфологічного етапу еволюції психологічного знання.**
- 3. Позитивістська (традиційна) парадигма у розвитку психологічної науки (класичний етап).**
- 4. Характеристика некласичного етапу розвитку психологічної науки.**
- 5. Постнекласний етап. Методологічні засади суб'єктної парадигми психологічного пізнання.**

***Основні поняття:** парадигма, міфологічний етап, міф, символ, фетишизм, анімізм, фаталізм, магія, міфологема, картина світу, синкретизм, класичний етап, позитивізм, природничо-наукова парадигма, гуманістична (особистісно-орієнтована) парадигма, некласичний етап, релятивізм, постнекласичний етап, антропоцентризм.*

1. У своєму розвитку наука, зокрема і психологічна, проходить певні етапи, які характеризуються серйозними парадигмальними змінами.

Парадигма є сукупністю теоретичних та методологічних передумов, що визначають конкретне наукове дослідження, яке втілюється у практику на даному етапі розвитку суспільства. За визначенням, парадигма – це «теорія (або модель постановки проблем), яка прийнята як зразок вирішення дослідницьких завдань». У філософію науки це поняття ввів Г.Бергман, проте широке поширення воно одержало після виходу у світ в 1962 році книги американського дослідника науки Т.Куна «Структура наукових революцій». Т.Кун під парадигмою розумів «визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу задають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішення» [216, с.11]. В історії розвитку психологічного знання виокремлюють:

- 1) міфологічний етап**, який охоплює добу від появи перших людей до їх класового розшарування;
- 2) класичний етап**, започаткований у філософії Декарта, де еталоном науковості стала ньютонівська механіка.

3) некласичний етап дістав поширення у 60-х роках двадцятого століття. Для некласичної наукової картини світу характерні холістичні уявлення про об'єкти наукового дослідження, тобто уявлення про те, що ціле не дорівнює простій арифметичній сумі його частин.

4) постнекласичний етап, започаткований у кінці двадцятого століття і пов'язаний з поширенням сиєнергетики Хакена і на сферу психологічних знань. «Згідно з цим поглядом, як влучно зауважує М.С. Гусельцева, світ – багатовимірний, багатогранний, гетерогенний і мозаїчний... Події в цьому світі не обмежуються причинно-наслідковими детерміністськими зв'язками, але можуть бути розглянуті через зв'язки смислові, синхроністичні, енергетичні, структурні»

Отже, наука на сучасному етапі розвитку не може бути задана однозначно, зокрема, тими критеріями науковості, які сформульовані в рамках позитивістської науки. Розвиток сучасного наукового знання, яке складалось історично, вже традиційно класифікують на три типи – класичний, некласичний і постнекласичний. Найпізніше виникла постнекласична парадигма, яка почала розвиватися в другій половині ХХ століття.

2. На міфологічному етапі увага зосереджується на ситуативному компоненті вчинку. Це сукупність істотних відношень людини до зовнішнього світу, які на цьому етапі розвитку культури складаються незалежно від її намірів. Насамперед їх характеризує значення, що його людина надає тій ситуації, в якій перебуває, та своїм власним станам. Ситуація значень виразно заявляє про себе в пам'ятках первісної культури. Уже першим її виявом є роздвоєння довколишнього світу на тіло (всі предмети, що реально існують) та душу (те, що спричинює зміни як у світі, так і в самій людині). На цій підставі виникає **фетишизм** — культ неживих предметів — фетишів, які наділяються надприродними властивостями. Людина обожнює їх, пов'язує з ними можливість задоволення своїх бажань. Так поступово формується **анімізм** — світогляд первісної людини, за яким душа існує в усіх природних тілах і явищах. При цьому вона здійснює метемпсихоз — мандри з одного тіла в інше. І якщо внаслідок цього тіло змінює свої форми, то душа залишається незмінною.

Отже, на міфологічному етапі історії психології душу розуміють як силу, що цілковито визначає життя людини. За цих умов учинок неможливий, адже поведінка людини залежить від ситуації, в якій вона перебуває. Людина відчуває себе ланкою в ланцюзі непідвладних їй значень, що породжує **фаталізм** — усвідомлення власної безпорадності. Шукаючи опори буття, вона обирає собі фетиші. На цій підставі виникає **магія** — сукупність ритуалів, спрямованих на отримання бажаного результату.

Ритуал вводить людину у взаємозв'язок подій у світі, тим самим наділяючи її здатністю впливати на їх перебіг. І в пізніші часи чаклуни Давньої Індії, Вавилону та Єгипту, Греції й Риму прагнули заподіяти шкоду ворогові, ушкоджуючи його зображення.

Ознаки міфологічного етапу в розвитку психологічного знання проявляються і в сучасній науці. Все більше дослідників притримуються тези про те, що виникнення будь-якої нової ідеї та теорії і науці здійснюється не за законами логіки, а за законами міфології. Саме таким чином в науці відбувається з'єднання логічного та міфологічного, свідомого та несвідомого.

В основі будь-якої теоретичної конструкції лежить міфологічне за своєю суттю твердження — аксіома, яка не потребує доказів. З іншого боку, наука постійно стикається з протиріччями, які можна вирішити тільки міфологічним способом. Міфологія надає науці необхідне креативне середовище. В психології міфологія відіграє особливу роль: по суті всі наявні теорії особистості в тій чи іншій мірі є **міфологемами**. Так, в чистому вигляді міфологемою являється психоаналіз.

З позицій розвитку сучасної філософської думки під **міфом** розуміють несвідомо актуалізований людиною образ, насичений індивідуально обумовленими особистісними смислами. Такий образ може протирічити науковим знанням людини, але він завжди буде важливим для її життєдіяльності, оскільки є емоційно насиченим і особистісно-значимим, на відміну від наукових знань, зв'язок яких з потребами та життєдіяльністю суб'єкта дуже відносний.

Міф алогічний, його логікою є діалектика. Міф не будується з позицій раціональної логіки і не опосередкований функціонуванням теоретичного

мислення - це аксіома, догмат, який формується у сфері несвідомого. Так, людина в своєму житті не може жити без віри в наявність ідеальних сутностей, які в значній мірі є продуктами її уяви: ідеальний чоловік і ідеальна жінка, ідеальний чоловік і ідеальна дружина, ідеальна мати і ідеальний батько, ідеальний керівник держави і ідеальний суспільний лад, ідеальний образ тієї чи іншої нації - всі ці міфи супроводжують все наше життя. Міфи можуть бути індивідуальними і колективними. Колективні міфи оволодівають свідомістю мас, їх роль особливо велика на кризових етапах розвитку суспільства. До індивідуальних міфів відноситься насамперед образ-Я, який людина вибудовує все своє життя. Цей образ має безпосередній вплив на уявлення про власне життя («міф мого життя»), в якому людина завжди намагається знайти найбільш значущі смисли свого існування.

Загальний висновок, який випливає з даних сучасної науки, полягає в тому, що засобами тільки науки завдання синтезу знань, що забезпечують цілісний образ світу, не вирішується.

У своєму генезисі наука виростає з міфології, у міру розвитку вона все далі дистанціюється від неї, але на сучасному етапі розвитку суспільства наука все більшою мірою повертається до своїх міфологічних витоків. Виникнення нових теоретичних ідей і узагальнень, і перш за все побудова нових наукових картин світу, набуває все більш вираженого міфологічного характеру.

Отже, у сфері методології науки все більш явно вербалізується думка про те, що з одного боку, логічне мислення є пізнішою стадією розвитку мислення, а з іншого боку, для нормального стану людини необхідно і достатньо розвитку у неї міфологічного мислення. При цьому на відміну від раціоналістичного (логічного) мислення, що є генетично більш пізньою формою, міфологічне мислення споконвічно притаманне людині і являється її вродженою якістю. Таким чином, міфологічні когніції в значній мірі забезпечують формування образу світу суб'єкта.

Не можна зрозуміти цілісний світ тільки за допомогою наукової діалектики, але можна з допомогою символічної (міфологічної) діалектики, міфологічного мислення, яке сприймає світ цілісно (синкретично). Засобом такого мислення є

символ. При цьому один і той же об'єкт може наповнюватися різними смислами і, отже, нести різне символічне навантаження. Символ являє собою єдність загального і конкретного в максимально синтетичному, узагальненому вигляді.

Найбільш повно і явно символ представлений в міфі. Самі по собі об'єкти навколишнього світу символами не є, вони стають такими тільки у взаємодії з людиною, яка і перетворює їх на символи. У цьому сенсі вся людська культура - символічна. У цьому сенсі образ світу - це також символ, за допомогою якого людина розуміє навколишній світ. Підтвердженням такого уявлення про образ світу є і позиція багатьох вчених, для яких світ смислів - це «семантична реальність», особливе «інформаційне поле».

Отже, образ світу - це символ, який втілений в певному міфі, і його роль в розумінні особистості людини феноменальна, оскільки для людини традиційного суспільства міф являє собою всеосяжний і єдиний світогляд, його «філософію», що включає в себе в синкретичному вигляді і своєрідну гносеологію, і психологію, і онтологію. Міф - це особливий вид світовідчуття, специфічне, образне, чуттєве, синкретичне уявлення про явища природи і суспільного життя.

Необхідно особливо підкреслити, що міфи носять антропоморфний характер, що полягають в перенесенні людських властивостей на весь навколишній світ. У психології цілеспрямоване дослідження міфу починається з робіт З. Фрейда. Саме психоаналіз робить найбільш значущі спроби ототожнення психології особистості з психологією міфу. У цьому сенсі сама особистість - це міф, оскільки вона символічна, нескінченна і непередбачувана: природа її багато в чому спонтанна, а її життя не піддається інтерпретації в категоріях науки. З розглянутих позицій наука може описати лише окремі фрагменти особистості, лише окремі етапи її еволюції.

3. Картина світу в **класичній науці** характеризується, перш за все, детерміністичними уявленнями про причинно-наслідкові зв'язки. Для класичної психології характерні детерміністичні уявлення про психіку. Детермінізм характерний для асоціанізму, біхевіоризму. Атомістичні уявлення про будову психіки помітні в асоціанізмі і психології поведінки. Ті ж тенденції простежувалися в деяких напрямках вітчизняної психології перших десятиліть

XX ст., наприклад, в рефлексології В. М. Бехтерева. Для класичної психології ідеалом науковості спочатку стала фізіологія (пор.: «фізіологічна психологія» В. Вундта). Пізніше цей ідеал утвердився і в інших областях науки, наприклад в психодіагностиці інтелекту. Так, у класичній тестології, що сформувалася за кордоном до кінця 30-х рр., ідеал посідав високу позицію: мали місце статистичний підхід до тестових норм, величезні вибірки стандартизації, строгий контроль умов тестування в поєднанні з допущенням про спадковість інтелекту і його незмінність протягом життя. Цей ідеал науковості, поряд з вихідними припущеннями, був переглянутий у психодіагностиці тільки до кінця 60-х рр.

Позитивістська (природно наукова) парадигма в психології характеризується принциповою безсуб'єктністю, жорсткою каузальністю, установкою на аналітичне розчленування об'єктів. Розвиток особистості розглядається в особистісно-діяльнісному підході.

З позицій природно наукової парадигми розвиток людини детермінований соціумом (людина – продукт колективу) і біологічними факторами. Форма розвитку при цьому трактується як адаптація (одним з найважливіших критеріїв розвитку людини є ступінь її адаптації до соціуму).

Для позитивістської психології характерна переважаюча орієнтація на сферу рацію і розвиток теоретичного мислення людини, оскільки вважається, що лише воно може забезпечити його ефективність в майбутній життєдіяльності. В той же час не приділяється належна увага необхідності розвитку в людини образного, практичного і соціального мислення, емоцій і почуттів, а також сфері несвідомого. Оскільки індивідуальність детермінована суспільно-історичними процесами, відповідно при цьому вона розглядається як продукт включення людини в суспільні стосунки і залучення її до культурних норм та цінностей.

Одною з позитивістських тенденцій у психології є її прагнення втиснутися в природничо-наукову парадигму, підмінивши предмет психології предметом фізіології.

Оскільки основною формою розвитку людини є адаптація, і прийняття нею своїх індивідуальних особливостей як незмінної даності, то, відповідно, людина,

яка не може адаптуватися до вимог суспільства чи своїх індивідуальних особливостей, визначається як невротик.

Об'єктивно – орієнтована психологія виходить з тих позицій, що розвитком людини можна управляти, формуючи риси характеру та інші якості без її волі, тобто змінювати людину, маніпулюючи нею. Завдання психолога тут полягає в тому, щоб корегувати поведінку, інтелектуальні та особистісні якості об'єкта з метою його максимальної адаптації до вимог суспільства у відповідності до встановлених ним норм вікового розвитку.

У рамках позитивістської парадигми розвитку особистості часто використовуються високо формалізовані методи психологічної діагностики, орієнтовані на статистичні нормативи.

Позитивістська методологія:

Людина розглядається як об'єкт впливу (передбачається можливість управління психікою людини).

1. Переважаючі джерела розвитку: спадковість, середовище.
2. Форма розвитку: адаптація до соціуму і своїх індивідуальних особливостей, що вважаються незмінними.
3. Умови ефективного розвитку: позитивна спадковість і сприятливе середовище.
4. Роль психолога: управління корекцією особистості і поведінки суб'єкта, управління його розвитком.

ПСИХОДІАГНОСТИКА

Ціль: дослідження адаптації суб'єкта до соціуму.

Форма: використання максимально уніфікованих методів діагностики.

МЕТОДИ (психодіагностики):

1. Високоформалізовані, статистично орієнтовані методи (порівняння зі середньостатистичною нормою, емпіризм у підборі завдань, відсутність зв'язку з реальною діяльністю і орієнтації на соціокультурні традиції, відсутність можливості корекції та прогнозу.

2. критеріально-орієнтовані методи.

ПСИХОКОРЕКЦІЯ

Ціль психологічного впливу: допомога в адаптації до соціуму і до своїх психофізіологічних особливостей.

Форма: робота з окремими складовими особистості, окремими негативними симптомами з метою їх усунення.

МЕТОДИ (психокорекції):

1. Релаксація – емоційна розрядка за рахунок фізичної активності, емоційного афекту, м'язової релаксації, психологічно комфортні фантазії.
2. відволікання уваги від проблеми.
3. Техніка когнітивної самокорекції – зміна погляду на себе і виниклу проблему за рахунок штучної зміни ролі її окремих складових.
4. Інтенсифікація внутрішніх ресурсів за рахунок опори на механізми самонавіювання.

4. Даний етап у розвитку науки має істотні відмінності від попереднього. Перш за все, картина світу позбавляється уявлень про механічний характер детермінації. Приходить уявлення про імовірнісний характер причинно - наслідкових зв'язків. Найважливіша відмінність **некласичної** картини світу від класичної - її **релятивістський характер**. У некласичній картині світу просторове середовище неоднорідне за своїми властивостями. Закони мають відносний характер і можуть розглядатися лише як окремий випадок по відношенню до більш загальної системи законів. Некласична наука має інший ідеал науковості. Він багато в чому заданий принципом додатковості. Науковим визнається результат, який не має опори на безпосередні дані органів відчуттів. В. С. Стьопін не без іронії зазначає, що вчений Нового часу навряд чи задовольнився б посиланнями на свідчення приладів. У некласичній науці визнаються також науковими результати, що взагалі не мають прямої емпіричної основи, в тому числі і результати уявних експериментів. Для некласичної науки характерно, що теоретична модель досліджуваної реальності конструється апіорі, а потім учені знаходять їй емпіричне підтвердження.

Ці особливості характерні для некласичного ідеалу науковості в психології. Як було відзначено, некласична психологія включає в пізнавальну ситуацію і дослідника і досліджуваного. Некласична психологія визнає доповнюваність

різних видів опису психічних явищ, наприклад структурних і функціональних. Некласична психологія визнає науковими висновки, отримані при спостереження одиничного випадку. Моделі, створені апіорі, також характерні для неklasичної психології - згадаймо тривимірну модель інтелекту Дж. Гілфорда. Некласичний ідеал науковості формувався в рамках різних психологічних шкіл Л. С. Виготського, Ж. Піаже, К. Левіна та ін.

Філософські підстави неklasичної науки також істотно відрізняються від своїх попередників. Некласична наука відмовляється від допущення Абсолютного спостерігача. В. С. Стьопін показує, що в працях А. Ейнштейна, М. Борна, В. Гейзенберга і особливо Н. Бора чітко виражено розуміння залежності наших уявлень про фізичний світ від положення суб'єкта, що пізнає у Всесвіті і від специфіки його пізнавальних засобів, завдяки яким він виділяє в природі ті чи інші її об'єкти та зв'язки. Відповідно до цього методологічна рефлексія, в тому числі і в психології, спрямована на аналіз пізнавальних засобів вченого і вивчення того, як вони задають бачення ним досліджуваних об'єктів. Цій проблемі були присвячені, наприклад, роботи Г. П.

Щедровицького, написані ним в той час, коли він працював в галузі дитячої та педагогічної психології. Некласична психологія, як показано в дослідженнях В.П.Зінченко, ставить по-іншому деякі філософські проблеми - про співвідношення зовнішнього і внутрішнього, матеріального і ідеального, суб'єкта та об'єкта. Таким чином, філософські основи неklasичної психології піднялися над дуалізмом Декарта.

5. В постнеklasичній науці відбулася повна відмова від традиційних детерміністичних уявлень про світ. Ці уявлення починають входити і в наукову картину сучасної психології. Відбувся перехід до «релятивістської картини світу, а саме:

- від об'єктів – до відношень між об'єктами,
- від культу детермінацій – до невизначеності і неоднозначності,
- від одиничності – до множинності інтерпретацій,
- від тотальності – до самоорганізації»

Загалом постпозитивістська картина світу, на думку М.С.Гусельцевої, характеризується наступними позиціями: 1) багатомірність світу і різних логік його дослідження; 2) підвищена рефлексія і чутливість до контекстів; 3) принцип мережевої організації знань, відміна ієрархій; 4) міждисциплінарний дискурс; 5) прийняття ідеї невизначеності; 6) недоконцептуалізованість понять, творчість у термінології

Водночас варто зауважити, що постнекласична не замінює класичну і некласичну парадигми. Вони всі співіснують в науковому дискурсі. Проте, можна констатувати той факт, що в системі освіти відтворюється перш за все класична парадигма наукового мислення.

Уявлення про світ, яке формується в постнекласичній науці, так швидко змінюється, що це зачіпає не лише професійні кола, але і стає основою нового холістичного світосприймання, і, отже, приводить до нового способу відносин «людина – світ» [141]. Якщо реальністю класичної науки була так звана предметна реальність, то реальність постнекласичної науки – взаємозв'язки, в які включена людина. Вивчення такого типу реальності неможливо в рамках дисциплінарно організованого знання. Найбільш характерною ознакою постнекласичної науки є синергетика – міждисциплінарне знання, предметом якого є явище самоорганізації.

Суб'єктна парадигма виражається у висуненні на передній план особистісних цінностей і їх пріоритет над цінностями загально груповими, особлива увага приділяється аналізу базових потреб особистості і, перш за все, потреби в реалізації творчого потенціалу, в контексті якої розвиток особистості розуміється не як управління нею, а як створення умов для формування в неї механізмів само актуалізації та самореалізації.

Можна констатувати, що сьогодні психологія – наука з утвердженою парадигмою розвитку особистості, що носить назву гуманістичної. Причому ця парадигма являється сьогодні домінуючою для всіх наук про людину.

Сучасні теоретичні погляди велику увагу в розвитку особистості приділяють сфері емоцій. Основна ідея гуманістичної парадигми полягає в тому, що людина сама є творцем власної долі.

Розвиток практичної психології з позицій особистісно – орієнтованої парадигми передбачає опору на психологічну просвіту особистості, її озброєння знаннями та вміннями, що дозволяють їй в максимальній мірі реалізувати свій творчий потенціал. Зокрема, потрібно формувати в кожній людині знання про особливості пізнавальної сфери, творчі здібності, особистісні якості та навички їх самопізнання, знання про раціональну поведінку в соціумі і навички ефективної міжособистісної взаємодії, знання про мотиви власної поведінки і формування мотивів ефективної життєдіяльності, в тому числі і трансцендентних, формування знань про способи зняття психічного напруження та вміння релаксації та ін..

В рамках гуманістичної парадигми провідна роль серед основних індивідуальних якостей відводиться творчому потенціалу. При цьому сам суб'єкт виступає в якості джерела самої культури та суспільного розвитку. Джерелом творчості індивідуальність являється в силу унікальності і неповторності єдиного соціокультурного досвіду.

Методологія психології повинна будуватися на врахуванні природи людини, а не на викривленні цієї природи в штучних моделях та схемах.

Гуманістична парадигма розвитку особистості виходить з того, що будь-яка модель поведінки і особистості людини, вибудована психологом, завжди є гіпотетичною і в цьому сенсі найбільш актуальною для нього, як і для лікаря, є заповідь «не нашкодь», оскільки невірною постановкою психологічного діагнозу психолог навіює людині чужу їй життєву стратегію, яка може призвести до кардинальної ломки її особистості. У зв'язку з цим найбільш гуманістичними, а, отже, і найбільш продуктивними, є такі види діяльності психолога, як психологічне просвітництво і профілактика, навчання людини постановки діагнозу самій собі і формування у неї знань, умінь і навичок, що забезпечують її саморозвиток на основі формування у неї механізмів самонавчання і самовиховання.

У руслі гуманістичної парадигми розвитку особистості, що базується на антропоцентричній моделі психологічної картини світу, в якості основних умов

розвитку особистості виступає задоволення її базових потреб. До таких потреб ми відносимо:

- Потреба в комфортних міжособистісних відносинах, що забезпечує задовольняючий суб'єкта соціальний статус;
- Потреба в розумінні (в наявності інтимно насичених, духовних міжособистісних стосунків);
- Потреба в наявності життєвих цілей і смислів;
- Потреба в пізнанні навколишнього світу;
- Потреба у реалізації творчого потенціалу.

З позицій гуманістичної парадигми розвитку особистості людина - творець суспільства і культури, джерело власного розвитку. Формою розвитку особистості з цієї точки зору виступає самоактуалізація (найважливішим критерієм розвитку людини є ступінь її активності і можливості змінювати соціум у своїх інтересах, реалізація творчого потенціалу). Джерелом розвитку при цьому виступає власна активність особистості. Це не означає, що повинна недооцінюватися роль спадковості, присвоєння культури та соціального навчання. Передбачається, що власна активність особистості може використовувати зазначені джерела в своїх інтересах, змінювати їх вплив на свій розвиток.

Перераховані теоретичні постулати говорять про те, що природа людини не може бути визначена вичерпно, її потенціал безмежний, а розвиток багато в чому спонтанний. Психіка людини є здатною до саморозвитку системою та її розвиток не може бути повністю детермінованим зовнішніми і внутрішніми умовами.

З позицій особистісно-орієнтованого підходу розвиток особистості буде ефективним за умови реалізації наступних принципів:

1. Пріоритетною в ході розвитку особистості повинна бути орієнтація на «трансцендентні» мотиви життєдіяльності (істинний сенс свого життя людина може знайти лише в інших людях, в тому, щоб бути потрібною їм, у справі, якій вона віддана; при такому розумінні людина максимально реалізує себе лише в інших людях).

2. Стосунки людини з іншими людьми є головною рушійною силою і одночасно джерелом новоутворень індивідуальної психіки.

3. Ефективний вплив на розвиток особистості можливий лише при врахуванні її індивідуальності (звідси впливає неприйнятність для психолога чисто рецептурних дій, заснованих на загальних класифікаціях і типологіях).

4. Розвиток особистості повинен здійснюватися виходячи з уявлення про активний, творчий характер людської психіки, наслідком чого є визнання неможливості прямого втручання в психіку або безпосередньої зміни її атрибутів і складових, що означає, що будь-які навички, знання, вміння, будь-які риси особистості можуть бути сформовані або змінені в результаті лише власної активності особистості - діяльності, ініційованої самою особистістю (зовнішні ж дії можуть лише стимулювати або гальмувати, але ніяк не підміняти ці процеси, причому будь-яке зовнішнє втручання в психіку в обхід власній активності особистості може виявитися згубним для людини).

5. Розвиток особистості повинен здійснюватися не тільки з опорою на раціональну сферу, а й на процеси, що становлять сферу несвідомого.

6. Розвиток особистості повинен бути спрямований не на адаптацію до умов соціуму та індивідуальних особливостей особистості, що розуміються як незмінні чинники розвитку, а на їх зміну і перетворення відповідно до власних потреб особистості, узгоджених з принципами гуманістичного суспільства.

7. Вплив психолога повинен бути спрямований не на «формування» і корекцію особистості з позицій об'єктного маніпулювання, а на створення умов для її розвитку через задоволення її базових потреб, що має забезпечити формування механізмів самонавчання і самовиховання.

8. Розвиток особистості повинен ґрунтуватися на врахуванні того, що людина не є незмінною величиною.

9. Розвиток особистості передбачає створення умов для її орієнтації на власні етичні норми і установки, тобто формування у неї внутрішнього локусу контролю.

10. Розвиток особистості буде ефективним у тому випадку, якщо в ньому будуть максимально використані можливості наслідування продуктивних

соціокультурних зразків поведінки й діяльності. У плані розвитку творчого потенціалу це повинно бути наслідування творчим, гуманістично орієнтованим особистостям - їх ставленню до справи, до життя в цілому.

11. Моральне і професійне становлення особистості буде ефективним при забезпеченні формування у неї цього діапазону рольової поведінки.

12. Ефективний розвиток особистості можливо лише при наявності у неї мотиваційно значущих життєвих перспектив.

З позицій суб'єктної парадигми основним завданням практичного психолога є психологічний супровід розвитку особистості, ціллю якого є створення необхідних психологічних умов для її найбільш ефективного становлення.

Це забезпечується використанням таких методів впливу, як психологічне просвітництво, що припускає проведення лекцій, бесід, семінарів, консультацій, круглих столів, диспутів та інших методів впливу. Вирішення цього завдання супроводжується використанням методів психологічної діагностики, психологічного консультування, тренінгів умінь.

Особистісно-орієнтована МЕТОДОЛОГІЯ (Гуманістична модель розвитку особистості):

Людина розглядається як суб'єкт впливу (виключається можливість управління психікою здорової людини без її бажання).

1. Переважаюче джерело розвитку - власна активність особистості.

2. Форма розвитку - самоактуалізація.

3. Умови ефективного розвитку - задоволення базових потреб особистості (в комфортних міжособистісних стосунках, у реалізації творчого потенціалу, в пізнанні відповідно до своєї індивідуальної когнітивної стратегії, в наявності позитивних цілей і перспектив).

4. Роль психолога - озброєння людини необхідними психологічними знаннями, вміннями та навичками для вибудовування позитивної життєвої стратегії, гуманістичного образу світу, ефективної поведінки, діяльності і спілкування.

Психодіагностика

Мета: виявлення індивідуальних особливостей і внутрішніх ресурсів особистості.

Форма: використання максимально індивідуалізованих методів діагностики.

МЕТОДИ:

1. Низькоформалізовані методи діагностики (спостереження, бесіда);
2. Методики, орієнтовані на діагностику індивідуального процесу (динаміки) розвитку.

Психокорекція:

Мета психологічного впливу: створення умов для ефективного саморозвитку і самореалізації особистості на основі задоволення базових потреб особистості за рахунок зміни як соціуму, так і власних особистісних властивостей.

Форма: робота з цілісною особистістю.

МЕТОДИ:

1. Корекція життєвих цілей і смислів;
2. Корекція ірраціональних когнітивних ідей;
3. Корекція неконструктивних емоційних станів (страх, підвищена тривожність, напруженість, апатія, перезбудження, почуття провини та ін.);
4. Корекція неконструктивних навичок поведінки (тренінги);
5. Психокорекція творчим самовираженням.

РОЗВИТОК

ФОРМУВАННЯ ЗНАНЬ:

1. Про свої індивідуальні особливості.
2. Про неконструктивні і конструктивні життєві цілі.
3. Про оптимістичні життєві позиції і їх ролі в збереженні душевного здоров'я людини.
4. Про ефективні способи спілкування і поведінки.
5. Про ефективні напрямки самовиховання.
6. Про продуктивні методи саморегуляції.
7. Про можливу гармонійність світу (гуманістичного образу світу).

ФОРМУВАННЯ:

1. Творчих здібностей особистості за рахунок пред'явлення зразків для наслідування і представлення можливостей для розвитку всіх видів здібностей.

2. Способів поведінки в екстремальних ситуаціях і знаходження шляхів виходу з них.

3. Навичок впевненої поведінки.

4. Навичок соціально-конструктивного і ділового спілкування.

5. Навичок підвищення настрою.

6. Навичок саморегуляції.

7. Навичок релаксації.

8. Навичок конфронтаційного спілкування.

9. Навичок самопрезентації.

10. Механізмів самонавчання і самовиховання.

11. Логічного, практичного, художнього та соціального мислення.

Таким чином, можна констатувати, що в сучасній науці відбувся поворот від предметно-орієнтованого пізнання до пізнання реальності, яка розуміється як взаємозв'язки, відносини; від реальності предметної – до реальності, яка конструюється в свідомості людини. Акцент у пізнанні законів реальності змістився до питань смислоутворення, цілісного розуміння, особистісного знання.

Література:

Основна:

1. Асмолов А.Х. По ту сторону сознания; методологические проблемы неклассической психологии. М.: «Смысл», 2002, 480 с.

2. Берулава Г.А. Методические основы деятельности практического психолога. – М., 2003. – С. 8 – 40.

3. Константинов В.В. Методологические основы психологии. Завтра экзамен. – СПб.: Питер, 2010. – 240с.

4. Лубовский Д.В. Введение в методологические основы психологи: Учеб. Пособие. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж, 2005. – 224с.

5. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. Посіб. – 3-тє вид., випр. – К.: Вища шк., 2004. – 487с.

Додаткова:

1. Андреева Г.М. Методологические проблемы и практика социально-психологических исследований // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. М., 1977.
2. Анцыферова Л.И. О некоторых новых методологических тенденциях в современной зарубежной психологии // Вопр. психол. 1976. №5.
3. Асмолов А.Х. По ту сторону сознания; методологические проблемы неклассической психологии. М.: «Смысл», 2002, 480 с.
4. Борулава Г.А. Диагностика и развитие мышления подростков. Бийск, 1993.
5. Борулава Г.А. Методические основы деятельности практического психолога. – М., 2003. – С. 8 – 40.
6. Борулава Г.А. Методический аспект взаимодействия теории и практики психологии // Индивидуальный аспект развития личности. Сочи, 2001.
7. Борулава Г.А. Нейролингвистическое программирование как направление стилевого подхода // Проблемы индивидуализации обучения. Сочи, 1999.
8. Борулава Г.А. Образ мира как мифологический символ. 2001.
9. Борулава Г.А. Психодиагностика умственного развития. Новосибирск, 1990.
10. Борулава Г.А. Психологическая диагностика (в соавторстве). М., 1993.
11. Борулава Г.А. Стиль индивидуальности: теория и практика. М., 2001.
12. Корнилова Т.В., Смирнов С.Д. Методологические основы психологии. – СПб.: Питер, 2006. – 320с.
13. Психологический журнал, 2002, №3. – С.113 – 121.
14. Психология естественнонаучного мышления. 1991.
15. Татенко В.О. Суб'єктна парадигма у психології освіти / В.О. Татенко // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 2. – С. 11-23.
16. Тертель А. Л. Психология в вопросах и ответах: учеб. пособие. - М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. - 176 с.